

УДК 340.12:341.322.5:347.51(477)(0.034)
DOI 10.31392/NPU-nc.series18.2025.47.05

Дідус Д. О.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

У статті здійснено комплексний теоретико-правовий аналіз інституту відшкодування шкоди внаслідок військової агресії, що розглядається як ключова форма міжнародно-правової відповідальності держави. На основі широкої нормативної та наукової бази окреслено сутність, структуру та функції репарацій, компенсацій і реституцій як взаємопов'язаних елементів понятійно-категоріального апарату міжнародного права. У межах дослідження розкрито зміст документів міжнародного рівня – «Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння» (ARSIWA, 2001), практики Постійної палати міжнародного правосуддя у справі «Фабрика в Хожуві» від 1928 р., а також положень Північноатлантичного договору від 04.04.1949 р., які закріплюють принципи невикористання сили, суверенної рівності та невідворотності міжнародної відповідальності.

Особливу увагу приділено концепції відшкодування шкоди як форми міжнародно-правової відповідальності держави, розвиненій у працях Г. Гроція, І. Браунлі, Дж. Кроуфорда, А. Ц. Нісселя, О. Квіріко та Я. Мафтей. Встановлено, що сучасна практика застосування цього інституту ґрунтується на принципах *jus cogens* і презумпції невідворотності відповідальності за акт агресії, геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності. У цьому контексті відшкодування шкоди розглядається не лише як юридичний інструмент покарання, а й як превентивний засіб підтримання стабільності та безпеки міжнародної системи.

У підсумку зроблено висновок, що системна взаємодія репарацій, компенсацій і реституцій утворює цілісну структуру правових механізмів, здатних забезпечити як матеріальне, так і моральне відновлення постраждалої держави. Впровадження таких механізмів у практику міжнародних відносин визначається як обов'язкова передумова утвердження верховенства права, гарантії від повторення актів агресії та відновлення довіри до міжнародного правопорядку. Водночас, ефективність їхньої імплементації визначається не лише нормативним забезпеченням, а й рівнем міжнародної солідарності, політичною волею держав і готовністю світової спільноти реалізувати принцип невідворотності покарання за агресію в конкретних правових формах.

Ключові слова: відшкодування шкоди, міжнародно-правова відповідальність держав, репарації, компенсації, реституції, принцип *jus cogens*, міжнародне гуманітарне право, статті про відповідальність держав (ARSIWA, 2001), постконфліктне відновлення.

Постановка проблеми. Проблематика відшкодування шкоди, завданої військовою агресією, постає однією з ключових у сучасному міжнародному праві, оскільки безпосередньо торкається питань відповідальності держав за порушення імперативних норм *jus cogens*, забезпечення верховенства права у міжнародних відносинах та відновлення порушеного правопорядку. В умовах російсько-української війни дана категорія набуває особливого змісту, перетворюючись із суто теоретичної площини у практично-правову, де ефективність міжнародних механізмів компенсації набуває вирішального значення для утвердження принципу невідворотності покарання агресора.

Контраверсія полягає у відсутності усталеної моделі універсального механізму відшкодування шкоди, який одночасно відповідав би вимогам міжнародного права, забезпечував баланс інтересів постраждалих сторін та враховував соціально-економічні й гуманітарні наслідки агресії. Відтак, постає потреба у системному теоретико-правовому осмисленні самого феномену відшкодування шкоди як правового явища, визначенні його складових – репарацій, компенсацій і реституцій, а також у дослідженні форм і процедур міжнародно-правової відповідальності держави за агресивні дії.

Наукова складність проблеми зумовлюється тим, що кожен із зазначених елементів – репарації, компенсації та реституції – має власну юридичну природу, сферу застосування

та історико-правову еволюцію. Зокрема, класичні підходи, закладені у працях Г. Гроція (*De jure belli ac pacis*, 1625 р.), еволюціонували у сучасні теорії, відображені в Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння (ARSIWA, 2001), а також у доктринальних працях Дж. Кроуфорда, І. Браунлі, А. Ц. Нісселя, О. Квіріко. Незважаючи на сформовану міжнародно-правову базу, питання практичної імплементації цих норм, особливо у контексті збройних конфліктів ХХІ століття, залишається відкритим.

Концентраційна затребуваність досліджуваної феноменології також визначається потребою у виробленні цілісного теоретико-правового підходу до кваліфікації відшкодування шкоди як форми міжнародно-правової відповідальності держави, яка не зводиться лише до матеріальної компенсації, а включає політичні, моральні та соціальні аспекти. Такий підхід потребує інтеграції концепцій відновлення *status quo ante*, міжнародної справедливості та гуманітарного права. Як показує практика застосування механізмів відповідальності у рішеннях Постійної палати міжнародного правосуддя (прецедент «Фабрика в Хожуві» від 1928 р.) і в сучасних резолюціях ООН, ефективне відшкодування є не лише юридичним інститутом, а й елементом глобальної безпекової архітектури.

Отже, у центрі дослідження перебуває необхідність наукового осмислення теоретико-правових засад відшкодування шкоди внаслідок військової агресії як комплексного правового явища, що охоплює понятійно-категоріальний, інституційно-відповідальний і механістичний рівні. Розв'язання окресленої проблеми сприятиме формуванню єдиного підходу до кваліфікації відповідальності держав-агресорів, а також розробці ефективних моделей правової компенсації, які можуть бути використані у сучасній міжнародній практиці відновлення справедливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблематики відшкодування шкоди внаслідок військової агресії має стійку теоретичну традицію, у межах якої простежується взаємодія міжнародної й української доктрини. У класичному напрямі Г. Кельзен, Г. Лаутерпахт, І. Браунлі та Дж. Кроуфорд розглядали інститут відповідальності держав як основу міжнародного правопорядку, наголошуючи на обов'язковості репарацій, компенсацій і реституцій як форм правового відновлення. Той же Дж. Кроуфорд та О. Квіріко актуалізували концепцію *jus cogens* і принципу невідворотності відповідальності, тоді як А. Циммерманн і Г. Крігер розвинули ідею репарацій як морально-правового акту відновлення міжнародної справедливості.

У сучасному контексті вагомими є напрацювання Д. Ліакопулоса, який систематизував репарації як багаторівневий міжнародно-правовий кластер, та Я. Шерешевського і Я. Б. Гуне, котрі трактують компенсацію як грошовий і соціально-політичний механізм поновлення *status quo ante*. Серед українських науковців І. Голубенко, М. Погорецький, М. Колеснікова й В. Лихвар підкреслюють політико-економічний і гуманітарний виміри відшкодування, розглядаючи його не лише як правову категорію, а і як інструмент постконфліктного відновлення держави та суспільства.

Таким чином, сучасна наукова парадигма поєднує нормативно-доктринальні й прикладні підходи, у межах яких репарації тлумачаться як комплексний правовий і морально-політичний інструмент, компенсації – як економіко-правовий засіб відновлення, а реституція – як класична форма повернення до довоєнного правопорядку. Сукупність цих поглядів формує аналітичне підґрунтя для подальшого осмислення теоретико-правових механізмів відшкодування шкоди.

Формулювання завдання дослідження. Метою дослідження є всебічне теоретико-правове осмислення феномену відшкодування шкоди внаслідок військової агресії через аналіз його понятійно-категоріального апарату, визначення відшкодування як форми міжнародно-правової відповідальності держави та систематизацію теоретичних моделей механізмів компенсації шкоди у міжнародному праві.

Виклад основного матеріалу. У системі сучасного міжнародного права феномен відшкодування шкоди, завданої актами збройної агресії, належить до найбільш складних і водночас концептуально значущих категорій, оскільки поєднує у собі як юридичну, так і морально-ціннісну природу відповідальності держави за порушення основоположних норм міжнародного правопорядку. Унаслідок триваючої російської агресії проти України дана проблематика набуває не

лише теоретичного, а й прикладного виміру, утворюючи підґрунтя для вироблення універсальної моделі міжнародно-правових механізмів компенсації шкоди, спроможних забезпечити відновлення суверенітету, економічної стабільності та справедливості.

Теоретико-правові засади відшкодування шкоди внаслідок військової агресії становлять собою комплексну наукову конструкцію, що охоплює три взаємопов'язані структурні компоненти. Перший із них – понятійно-категоріальний апарат даного феномену, який включає систему понять «репарації», «компенсації» та «реституції». Саме через їхнє змістовне розмежування та порівняльний аналіз можливо встановити юридичну природу відшкодування як такого, з'ясувати його межі, форми реалізації та ціннісну спрямованість у площині міжнародного права. Другим компонентом виступає відшкодування шкоди як форма міжнародно-правової відповідальності держави, що ґрунтується на нормах Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння (ARSIWA, 2001), практиці Постійної палати міжнародного правосуддя та принципах, закріплених у Статуті ООН і Північноатлантичному договорі, що загалом відображає нормативно-процесуальний вимір застосування механізмів відповідальності.

Третій структурний блок становлять теоретичні моделі механізмів компенсації шкоди у міжнародному праві, що окреслюють алгоритми реалізації відповідальності держав-порушниць за принципами *jus cogens* і *erga omnes*, де говоримо про інтегровану систему матеріальних, фінансових і політико-правових інструментів, завдяки яким відшкодування перетворюється на дієвий засіб не лише поновлення порушених прав, а й запобігання новим актам агресії. У цьому контексті особливого значення набуває поєднання міжнародно-правового й національного регулювання, а також формування належної доказової та процедурної бази для реалізації майбутніх репараційних вимог України.

Таким чином, метою подальшого дослідження є розгляд зазначених трьох компонентів – понятійно-категоріального апарату, інституту відшкодування шкоди як форми міжнародно-правової відповідальності держави та теоретичних моделей механізмів компенсації – з метою встановлення їхнього системного взаємозв'язку, функціональної ролі й потенціалу практичного застосування у сучасних умовах міжнародного правопорядку.

Так, загальне теоретико-правове осмислення категорії відшкодування шкоди внаслідок військової агресії потребує чіткого розмежування її базових елементів – репарацій, компенсацій і реституцій, кожен із яких має власну правову природу та функціональне спрямування. Саме їхнє узгоджене застосування формує системний підхід до реалізації міжнародно-правової відповідальності держави-агресора та забезпечує відновлення порушеного правопорядку.

Зазначимо, що епарації у сучасному розумінні визначаються як найширша форма відшкодування. Наприклад, вчений Д. Ліакопулос [1] трактує їх як міжнародно-правовий кластер заходів матеріального, нематеріального й змішаного характеру, інтегрований у механізм мінімізації протиправних порушень і відновлення суверенітету постраждалої держави. У цьому контексті репарації включають як реституційні зобов'язання, так і фінансові чи моральні компенсації. В свою чергу, О. Герман [2] розглядає їх як інструмент відновлення міжнародної справедливості й довіри до правопорядку, підкреслюючи ідеологічний вимір цього процесу, а іноземні дослідники Г. Крігер та А. Циммерманн [3] розвивають підхід, за яким репарації мають подвійну природу – юридичну й моральну: вони одночасно легітимізують право держави-жертви на відшкодування та виконують превентивну функцію через принцип невідворотності покарання агресора.

В українській доктрині репарації дедалі частіше набувають комплексного значення. До прикладу, І. Голубенко [4] визначає їх як форму притягнення держави-агресора до міжнародно-правової відповідальності, орієнтовану на відновлення справедливості через юридичні механізми, а М. Колеснікова [5] пропонує бачити в репараціях економіко-правову структурну модель післявоєнного відновлення – систему правових і фінансових дій, спрямованих на відбудову державного потенціалу. Дещо інший науково-дискурсний підхід пропонує М. Погорецький [6] акцентує на балансі політичної та економічної справедливості, розглядаючи репарації як поєднання матеріального відшкодування та політичного визнання

провини агресора. Нарешті, пропонуючи інакшу, політологічно-правову апропріацію, В. Лихвар [7] трактує їх як політико-правову ініціацію локальної сатисфакції – відновлення престижу постраждалої держави та символічної справедливості на рівні міжнародної солідарності. У сукупності ці підходи свідчать, що репарації поєднують економічний, правовий і морально-ціннісний виміри.

Компенсації становлять більш вузький, але ключовий елемент системи відшкодування шкоди внаслідок військової агресії на рівні теорії. За Я. Шерешевським [8], вони є правовим інструментом грошового або майнового відшкодування, спрямованого на відновлення порушеного майнового становища держави чи приватних осіб. Натомість, представник західної правової доктрини аналізу міжнародних лакун військово-агресивної феноменології порушення прав держав Я. Б. Гуне [9] підкреслює соціально-політичний аспект компенсацій як засобу ресурсного перерозподілу, що спонукає агресора не лише до економічної, а й до політичної відповідальності, а українська дослідниця О. Афанасьєва [10] визначає компенсації як основу економічного відновлення постраждалої сторони через упорядковану систему міжнародних і внутрішніх стягнень.

Врешті-решт, реституція посідає особливе місце як первинна форма відновлення правопорядку. Її класичне визначення сформульоване Постійною палатою міжнародного правосуддя у справі «Фабрика в Хожуві» (1928 р.), де наголошено на обов'язку держави відновити становище, яке існувало б за відсутності правопорушення [11]. Детермінуючи особливості реституційного стягнення як забезпечення міжнародно-правової справедливості, Ч. Майтра вбачає її як найбільш комплексний підхід до відповідальності, спрямований на реновацію порушених прав [12], а українська науковиця Т. Анцупова тлумачить її як засіб нівелювання матеріальних та правових наслідків агресії [13]. Тобто, можемо констатувати, що, виходячи із наданих нами напрацювань теоретичного спрямування, реституцію доцільно розуміти в розрізі відтворення фактичного стану за рахунок ресурсів агресора та ціннісно-нормативного і соціально-політичного інструмента міжнародного примирення, котра поєднує юридичний і матеріальний аспекти, втілюючи принцип *status quo ante* (повернення до початкових позицій).

Фактично, понятійно-категоріальний апарат відшкодування шкоди ґрунтується на взаємодії трьох складників – репарацій, компенсацій і реституцій, – а їх інтеграція утворює завершену систему правових механізмів, здатних забезпечити відновлення постраждалої держави та зміцнення міжнародного правопорядку. У цьому контексті відшкодування шкоди постає не лише наслідком агресії, а й формою реалізації міжнародно-правової відповідальності держави, що поєднує політичну, економічну та юридичну складові реагування міжнародної спільноти на порушення основоположних норм *jus cogens*.

Історично концепція відповідальності держави бере початок у працях Г. Гроція (*De jure belli ac pacis* від 1625 р.) [14] який уперше обґрунтував зв'язок між порушенням міжнародних зобов'язань і юридичним обов'язком відновлення порушеного стану. Подальший розвиток ця ідея отримала в межах практики Ліги Націй і Постійної палати міжнародного правосуддя, що заклали основи сучасного доктринального принципу: «кожне міжнародно-протиправне діяння держави тягне за собою її відповідальність» [14]. Його кодифікаційне закріплення відбулося у Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння (ARSIWA, 2001) [15], у контексті аналізу чого Дж. Кроуфорд визначив відповідальність як універсальний правовий наслідок порушення норм міжнародного права, що включає обов'язок відшкодування шкоди у формах реституції, компенсації або сатисфакції [16].

Наукові підходи до осмислення цього феномену залишаються багатовекторними. Так, І. Браунлі трактує відповідальність як обов'язкову юридичну реакцію на делікт держави, відмежовуючи її від політичних санкцій, які мають лише інструментальний характер [17]. О. Квіріко розвиває концепцію відповідальності за *erga omnes* порушення, тобто такі, що стосуються всього міжнародного співтовариства (агресія, геноцид, злочини проти людяності) [18], тоді як Я. Мафтей [19] і А. Ц. Ніссель [20] підкреслюють морально-правову природу відповідальності як імперативного припису, спрямованого на відновлення суверенітету, колективної безпеки й територіальної цілісності держав.

З точки зору правової архітектури, механізм реалізації відповідальності включає кілька етапів: встановлення факту порушення міжнародного права, визначення завданої шкоди, оцінку її масштабу та застосування відповідної форми відшкодування. Означений процес забезпечується міжнародними інституціями, як-от Міжнародний суд ООН, Міжнародний кримінальний суд, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), а також компенсаційні комісії ООН. Як зазначає західноєвропейський науковець Р. Й. Беттауер, кожен із цих органів має власну функціональну юрисдикцію: від превенції агресії до втілення принципу невідворотності покарання [21].

Викладене вище дозволяє розглядати відшкодування шкоди як завершену форму міжнародно-правової відповідальності держави, що функціонує через систему юридично визнаних механізмів компенсації. Теоретичне осмислення останніх спирається на концепцію, згідно з якою компенсація є не лише наслідком порушення, а й елементом стабілізації міжнародного правопорядку. Теоретичні моделі компенсаційних процесів, отже, відображають еволюцію правової думки – від догматичного трактування делікту до системного бачення відновлення як засобу збереження міжнародної справедливості.

Базою для формування наукових моделей компенсації виступають провідні школи міжнародного права. Позитивістська школа (Л. Оппенгейм, Г. Кельзен, І. Браунлі) [22] акцентує на формально-нормативній природі компенсацій, які виникають як наслідок встановленого факту порушення і закріплюються через міжнародні договори чи звичаї. Інституціоналістський підхід (А. Кассезе, Б. Сімма, Д. Боданські) [23] розглядає компенсацію як результат функціонування міжнародних органів – Міжнародного суду ООН, ЄСПЛ, Міжнародного кримінального суду, – через які відшкодування перетворюється на організований процедурний процес. Функціоналістська школа (Г. Лаутерпахт, М. Шоу, Р. Гігінс) [24] надає компенсації регулятивного сенсу – як інструменту підтримання рівноваги та запобігання новим порушенням, а конструктивістський напрям (А. Венгер, М. Фіннемор, Дж. Ріссе) [25] підкреслює її морально-ціннісний і символічний вимір як засобу відновлення довіри у міжнародних відносинах.

З огляду на це, сучасна наука виокремлює кілька теоретичних моделей компенсаційних механізмів. Ретроспективна модель (Г. Кельзен, Л. Оппенгейм) [22] орієнтована на реакцію після факту агресії й відшкодування завданих збитків; превентивно-компенсаційна модель (М. Шоу, Р. Гігінс) [25] інтегрує запобігання та компенсацію як частини єдиного циклу відповідальності; інституційна модель (А. Кассезе, Б. Сімма) [23] підкреслює роль міжнародних органів як гарантів справедливості; договірна модель (С. Брандт) [26] забезпечує фіксацію прав і обов'язків сторін через угоди про репарації; а гібридна модель, що поєднує судові, політичні й гуманітарні елементи, відображає зрілість міжнародного права та його спроможність забезпечувати реальну компенсацію.

Таким чином, теоретичні моделі механізмів компенсації шкоди у міжнародному праві становлять методологічний фундамент практичного відшкодування збитків, утверджуючи комплексний підхід, у якому поєднуються юридична обов'язковість, політична доцільність і морально-гуманітарний зміст. Еволюція зазначених демонструє перехід від реактивного до превентивно-системного розуміння відповідальності, що відповідає сучасним тенденціям міжнародного правопорядку та актуалізує потребу подальшої інституціоналізації механізмів репарацій і компенсацій у контексті агресії проти України.

Висновки. Узагальнення проведеного дослідження дає змогу розглядати відшкодування шкоди внаслідок військової агресії як ключовий інститут міжнародно-правової відповідальності держави, що поєднує юридичний, політичний та морально-гуманітарний виміри. Його сутність полягає у забезпеченні справедливості, відновленні порушених прав і стабілізації міжнародного правопорядку.

Понятійно-категоріальний апарат відшкодування охоплює три взаємопов'язані категорії – репарації, компенсації та реституції, – кожна з яких виконує власну функцію у механізмі відповідальності. Їх інтеграція створює цілісну систему правових засобів, спроможних забезпечити відновлення держави-жертви та підкріпити принцип верховенства права в міжнародних відносинах.

Відшкодування як форма міжнародно-правової відповідальності держави ґрунтується на нормах *jus cogens*, кодифікованих у Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння (ARSIWA, 2001), та спирається на практику Міжнародного суду ООН, Міжнародного кримінального суду й інших інституцій. Воно виступає не лише юридичним наслідком агресії, а й інструментом відновлення довіри та підтримання міжнародної безпеки.

Розглянуті теоретичні моделі компенсаційних механізмів – ретроспективна, превентивно-компенсаційна, інституційна, договірна та гібридна – відображають еволюцію міжнародно-правової думки від реактивного до системно-превентивного розуміння відповідальності. Вони формують аналітичну основу для побудови ефективних практичних моделей відшкодування у сучасних умовах.

Загалом, інститут відшкодування шкоди у міжнародному праві набуває ознак інтегрованого механізму підтримання справедливості та миру. Його розвиток і реалізація у контексті збройної агресії проти України засвідчують перехід від декларативності до ефективності міжнародного права, де компенсація стає реальним інструментом відповідальності й відновлення справедливості на глобальному рівні.

Використана література:

1. Liakopoulos, D. *International Organizations and Reparations* (W.B. Sheridan Law Books). Academica Press. 2020. 210 p.
2. Herman, O. Beyond the state of play: Establishing a duty of non-State armed groups to provide reparations. *International Review of the Red Cross*. Vol. 102 (915). 2020. P. 1033–1056.
3. Kriger, H., Zimmermann, A. *Sentenza 238/2014 of the Italian Constitutional Court and the International Rule of Law*. KFG Working Paper Series. No. 15. May 2018. 30 p.
4. Голубенко, І., Шпак, К. Правові аспекти відшкодування шкоди та збитків, завданих фізичним та юридичним особам внаслідок збройної агресії російської федерації. *Наукові перспективи*. № 4 (34). 2023. С. 384-396.
5. Колеснікова, М., Гнідаш, В. Конфіскація російських активів для відновлення України: правові проблеми реалізації. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 4 (2). 2025. С. 221–225.
6. Погорецький, М., Власов, А. Порухення норм міжнародного гуманітарного права в сучасній війні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 7. 2025. С. 289–293.
7. Лихвар, В. Міжнародне правосуддя у формі репарацій. *Часопис Київського університету права*. № 2 (4). 2022. С. 194-198.
8. Shereshevsky, Y. Monetary Compensation as a Remedy for Fair Trial Violations under International Criminal Law. *New Criminal Law Review*. Vol. 18 (1). 2015. P. 71–99.
9. Hounet, Y. B. States and Mediators: Towards a New Reparation Paradigm. *Crime and Compensation in North Africa*. Chapter One. 2021. P. 107–124.
10. Afanasieva, O. et al. Economic and Legal Aspects of Compensation for Environmental Damage. *Journal of Environmental Management and Tourism*. Vol. 11 (3). 2020. P. 523–528.
11. *Jus Mundi*. Case Concerning the Factory at Chorzów (Merits). Judgment of 13 Sept. 1928. *Jus Mundi*. 64 p.
12. Maitra, C. Restitution as Remedy in Disputes Between Investor and State. *Utrecht Law Review*. Vol. 20 (1). 2024. P. 64–79.
13. Antsupova, T. Post-Conflict Reparation: Ukrainian Restitution Remedies for Property and Restitution Complaints before the European Court of Human Rights. *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*. Vol. 2 (2). 2016. P. 217–226.
14. Grotius H. *De jure belli ac pacis*. Libri tres: in quibus jus naturae & gentium, item juris publici praecipua explicantur. Amstelaedami: Apud Janssonio-Waesbergios, 1632. XXXI. 650 c.
15. International Law Commission. *Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (ARSIWA)*. Adopted 2001. 15 p.
16. Crawford, J. *State Responsibility in International Law: The General Part*. Cambridge University Press, 2016. 906 p.
17. Brownlie, I. *Principles of Public International Law*. 8th ed. Oxford: OUP, 2012. 1512 p.
18. Quirico, O. *International Criminal Responsibility*. Routledge. New York. 1st ed. 2019. 296 p. C. 135.

19. Maftai, J. Reflections on the International Responsibility of States for Wrongful Acts. *Acta Universitatis Danubius. Relationes Internationales*, Vol. 8. No 1. 2015. Режим доступу : <https://journals.univ-danubius.ro/index.php/internationalis/article/view/2949/3808>
20. Nissel, A. Z. The Responsibilities of States in International Law – An Overview. In: *Merchants of Legalism: A History of State Responsibility (1870-1960)*. Cambridge University Press, 2024. P. 3-33.
21. Bettauer, R. J. The United Nations Compensation Commission — Developments Since October 1992. *American Journal of International Law*. Vol. 111, No 1. 2017. P. 113-130.
22. Kelsen, H. *Principles of International Law*. 2nd ed., rev. and edited by R. W. Tucker. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1966. Xviii, 602 p.
23. Cassese, A. *International Law*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 2005. 817 p.
24. Shaw, M. *International Law*. 8th ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2017. 1280 c.
25. Finnemore, M. *The Purpose of Intervention: Changing Beliefs about the Use of Force*. Ithaca: Cornell University Press, 2003. 208 c.
26. Brandt, S. Versailles, Treaty of. In: *1914-1918 Online – International Encyclopedia of the First World War*. Ed. by Ute Daniel; Peter Gatrell; Oliver Janz; Heather Jones; Jennifer Keene. Berlin: Freie Universität Berlin, 2021. 6 p.

References:

1. Liakopoulos, D. (2020). *International Organizations and Reparations* (W.B. Sheridan Law Books). Academica Press. 210 p.
2. Herman, O. (2020). Beyond the state of play: Establishing a duty of non-State armed groups to provide reparations. *International Review of the Red Cross*, 102(915), 1033–1056.
3. Kriger, H., & Zimmermann, A. (2018). Sentenza 238/2014 of the Italian Constitutional Court and the International Rule of Law. *KFG Working Paper Series*, No. 15, May. 30 p.
4. Holubenko, I., & Shpak, K. (2023). Pravovi aspekty vidshkoduvannia shkody ta zbytkiv, zavdanykh fizychnym ta yurydychnym osobam vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii [Legal aspects of compensation for damage and losses caused to individuals and legal entities as a result of the armed aggression of the Russian Federation]. *Naukovi perspektyvy*, 4(34), 384–396. [in Ukrainian].
5. Kolesnikova, M., & Hnidash, V. (2025). Konfiskatsiia rosiiskykh aktyviv dlia vidnovlennia Ukrainy: pravovi problemy realizatsii [Confiscation of Russian assets for the reconstruction of Ukraine: legal implementation issues]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 4(2), 221–225. [in Ukrainian].
6. Pohoretskyi, M., & Vlasov, A. (2025). Porushennia norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava v suchasni viini [Violations of international humanitarian law norms in modern warfare]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 7, 289–293. [in Ukrainian].
7. Lykhvar, V. (2022). Mizhnarodne pravosuddia u formi reparatsii [International justice in the form of reparations]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 2(4), 194–198. [in Ukrainian].
8. Shereshevsky, Y. (2015). Monetary Compensation as a Remedy for Fair Trial Violations under International Criminal Law. *New Criminal Law Review*, 18(1), 71–99.
9. Hounet, Y. B. (2021). States and Mediators: Towards a New Reparation Paradigm. *Crime and Compensation in North Africa*, Chapter One, 107–124.
10. Afanasieva, O., et al. (2020). Economic and Legal Aspects of Compensation for Environmental Damage. *Journal of Environmental Management and Tourism*, 11(3), 523–528.
11. Jus Mundi. (1928). Case Concerning the Factory at Chorzów (Merits). Judgment of 13 Sept. 1928. *Jus Mundi*. 64 p.
12. Maitra, C. (2024). Restitution as Remedy in Disputes Between Investor and State. *Utrecht Law Review*, 20(1), 64–79.
13. Antsupova, T. (2016). Post-Conflict Reparation: Ukrainian Restitution Remedies for Property and Restitution Complaints before the European Court of Human Rights. *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*, 2(2), 217–226.
14. Grotius, H. (1632). *De jure belli ac pacis. Libri tres: in quibus jus naturae & gentium, item juris publici praecipua explicantur*. Amstelaedami: Apud Janssonio-Waesbergios. XXXI, 650 p. [in Latin].
15. International Law Commission. (2001). Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (ARSIWA). Adopted by the International Law Commission. 15 p.
16. Crawford, J. (2016). *State Responsibility in International Law: The General Part*. Cambridge University Press. 906 p.

17. Brownlie, I. (2012). *Principles of Public International Law* (8th ed.). Oxford: Oxford University Press. 1512 p.
18. Quirico, O. (2019). *International Criminal Responsibility*. New York: Routledge. 296 p.
19. Maftai, J. (2015). Reflections on the International Responsibility of States for Wrongful Acts. *Acta Universitatis Danubius. Relationes Internationales*, 8(1). Retrieved from: <https://journals.univ-danubius.ro/index.php/internationalis/article/view/2949/3808>
20. Nissel, A. Z. (2024). The Responsibilities of States in International Law – An Overview. In: *Merchants of Legalism: A History of State Responsibility (1870–1960)*. Cambridge University Press, 3–33.
21. Bettauer, R. J. (2017). The United Nations Compensation Commission – Developments Since October 1992. *American Journal of International Law*, 111(1), 113–130.
22. Kelsen, H. (1966). *Principles of International Law* (2nd ed., rev. by R. W. Tucker). New York: Holt, Rinehart and Winston. xviii, 602 p.
23. Cassese, A. (2005). *International Law* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press. 817 p.
24. Shaw, M. (2017). *International Law* (8th ed.). Cambridge: Cambridge University Press. 1280 p.
25. Finnemore, M. (2003). *The Purpose of Intervention: Changing Beliefs about the Use of Force*. Ithaca: Cornell University Press. 208 p.
26. Brandt, S. (2021). Versailles, Treaty of. In: *1914–1918 Online – International Encyclopedia of the First World War*. Ed. by U. Daniel, P. Gatrell, O. Janz, H. Jones, & J. Keene. Berlin: Freie Universität Berlin. 6 p.

Didus D. O. Theoretical and legal principles of compensation for damages resulting from military aggression

The article provides a comprehensive theoretical and legal analysis of the institution of compensation for damage resulting from military aggression, which is considered a key form of international legal responsibility of the state. Based on a broad normative and scientific base, the essence, structure and functions of reparations, compensation and restitution as interrelated elements of the conceptual and categorical apparatus of international law are outlined. The study reveals the content of international documents – the “Articles on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts” (ARSIWA, 2001), the practice of the Permanent Court of International Justice in the “Chorzów Factory” case of 1928, as well as the provisions of the North Atlantic Treaty of 04.04.1949, which enshrine the principles of non-use of force, sovereign equality and inevitability of international responsibility.

Special attention is paid to the concept of reparation as a form of international legal responsibility of the state, developed in the works of G. Grotius, I. Brownlie, J. Crawford, A. T. Nissel, O. Quirico and J. Maftai. It is established that the modern practice of applying this institution is based on the principles of jus cogens and the presumption of inevitability of responsibility for an act of aggression, genocide, war crimes and crimes against humanity. In this context, reparation is considered not only as a legal instrument of punishment, but also as a preventive means of maintaining the stability and security of the international system.

As a result, it is concluded that the systemic interaction of reparations, compensation and restitution forms a holistic structure of legal mechanisms capable of ensuring both material and moral restoration of the injured state. The introduction of such mechanisms into the practice of international relations is defined as a mandatory prerequisite for establishing the rule of law, guarantees against the repetition of acts of aggression and the restoration of trust in the international legal order. At the same time, the effectiveness of their implementation is determined not only by regulatory support, but also by the level of international solidarity, the political will of states, and the readiness of the world community to implement the principle of the inevitability of punishment for aggression in specific legal forms.

Key words: *compensation for damage, international legal responsibility of states, reparations, compensation, restitution, the principle of jus cogens, international humanitarian law, articles on state responsibility (ARSIWA, 2001), post-conflict reconstruction.*

Дата першого надходження рукопису до видання: 26.10.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 28.11.2025

Дата публікації: 24.12.2025